

УДК 336.762(477)

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-4-2-107

**В.П. Кустов, здобувач третього рівня освіти кафедри маркетингу,
підприємництва і організації виробництва**

vkustov_@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9795-2985>

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ТОРГІВЛЕЮ БІРЖОВИМИ ТОВАРАМИ

У статті наведено характеристику ознак біржових товарів. Узагальнено основні структурні елементи біржового ринку. Визначено проблемні питання пов'язані з позицією державної політики: нечітке структурування цих ринків на поточний і строковий; слабка нормативно-законодавча підтримка чинних агропромислових бірж та їх узгодженої діяльності з галузевими міністерствами і як результат створення власних відомчих бірж; відсутність на аграрно-сировинному ринку таких інфраструктурних об'єктів як елеваторів, сховищ, логістичних розподільчих центрів. Запропоновано застосування електронної торгівлі як ефективного механізму удосконалення вже існуючих зв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками і споживачами, який сприятиме зниженню трансакційних витрат. Запропоновано наступні напрями вдосконалення: технічна модернізація, структурна перебудова, зокрема створення універсальної електронної торгової системи, застосування надсучасних біржових технологій (технології інтернет-трейдингу).

Ключові слова: біржа, біржові товари, ринок, сільськогосподарська продукція, торгівля, управління, ціна, ціноутворення.

Постановка проблеми. На сучасному вітчизняному біржовому ринку аграрної продукції заключаються виключно спотові та форвардні угоди. Валютна операція «спот» захищає аграрних товаровиробників від валютних ризиків і за своєю суттю є хеджування. Таку операцію можна здійснити за допомогою електронних засобів конвертування валют в день укладення угоди.

В Україні діяльність біржовому ринку є новим класичним фінансовим інструментом економічної безпеки, стабілізації економічних процесів та інтеграції у світовий економічний простір. Головним завданням таких бірж є створення сприятливого середовища для ведення комерційної діяльності.

У ході еволюційного розвитку змінювався характер угод, сформувалися економічна і юридична (правова) основи сучасних товарних бірж, вдосконалювалася їх організаційна структура, формується інфраструктура ринку і чітка державна стратегія його розвитку. Завдяки цьому випадку актуальним є аналіз проблемних питань, пов'язаних із процесом управління торгівлею біржовими товарами та розроблення напрямків щодо його вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі науковці, як В.К. Збарський [2], А.М. Слободяник [3], С.А. Стасіневич [6], М.О. Солодкий і В.О. Яворська [7; 8] досліджували біржовий ринок, а також регулювання його діяльності через із ціни і ціноутворення. П.П. Самофалов [4] вивчав питання пов'язані із функціональним призначенням біржового ринку на мікроекономічному рівні. Я.М. Мацкевич [13] аналізував біржову діяльність та її роль у розвитку інфраструктури регіональної торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Формулювання цілей статті. Метою є процес управління торгівлею біржовими товарами та обґрунтування перспективних напрямків щодо його вдосконалення в умовах невизначеності.

Виклад основного матеріалу досліджень. Світова практика свідчить про те, що рівень обсягу біржових товарів постійно коливається. Так, з 200 видів товарів, що здійснюють обіг на товарних біржах залишилося близько 50-70, які у свою чергу прийнято ділити на дві групи: 1) сільськогосподарські та лісові товари, а також продукти їх переробки (50 видів); 2) мінеральна сировина і напівфабрикати (20 видів).

На часі під біржовим товаром варто розуміти: по-перше, продукцію, що має тільки первинну обробку (сировина чи напівфабрикати); по-друге, продукція/товар певної якості та кількості, а також стандартний контракт на зазначені продукцію чи товар, що у встановленому порядку допущені до реалізації на товарній біржі.

Характерними ознаками біржових товарів є:

- великий обсяг (біржові товари, товари масового виробництва);
- стандартизація (низка вимог (біржовий стандарт) пред'явлених до біржового товару);

- взаємозамінність (угоди сучасних бірж можливі тільки за умови ідентичності товару за величиною партії (чи лоту) (ваги, розміру), властивостями, зовнішнім виглядом, складом, якістю упаковки, маркуванням, тощо);

- вільне ціноутворення (процес формування і встановлення затвердження (фіксація) рівня *ціни* [1]). Вільні ціни на певні біржові товари встановлюються за згодою сторін. На їх рівень впливають: кон'юнктура ринку; соціальні, економічні та політичні фактори, а також форс-мажор. Згідно Закону України «Про ціни і ціноутворення» [1]: ціна – це виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару;

- велика кількість товаровиробників і споживачів (зосередження на товарній біржі великої кількості продавців і покупців конкретного товару дозволяє встановити найбільш правильно рівні попиту і пропозиції, а у результаті отримати рівноважну ціну).

Науковцями виокремлено такі основні структурні елементи біржового ринку [2; 3, с. 108]:

- інформаційно-правову базу (закони, постанови, біржові котирування, статистична інформація, інші законодавчі нормативи);

- біржовий ринок із його учасниками (інвестори, хеджери, арбітражери, спекулянти) і видами контрактів або угод;

- біржову інфраструктуру (товарні біржі (організація і проведення біржових торгів деривативами), клірингові палати (фінансовий інститут, який забезпечує розрахунково-клірингові послуги для основних учасників даного ринку), біржові ліцензовані склади (зберігання і трансферт товарних потоків), фінансові посередники, брокерські контори.

Одними із найважливіших ринків України являються аграрно-сировинний і енергетичний. Саме на цих ринках існує безліч проблемних питань з позиції державної політики, серед яких можна виділити наступні:

- нечітке структурування цих ринків на поточний і строковий;

- слабка нормативно-законодавча підтримка чинних агропромислових бірж та їх узгодженої діяльності з галузевими міністерствами і як результат створення власних відомчих бірж;

- відсутність на аграрно-сировинному ринку таких інфраструктурних об'єктів як елеваторів, сховищ, логістичних розподільчих центрів.

На думку, П.П. Самофалов, наявність у структурі біржового товарообороту небіржових товарів (транспортних засобів і нерухомості) негативно впливає на функціонування вітчизняного біржового ринку, зокрема призводить до неможливості стандартизації біржових товарів і запровадження строкових біржових угод [4, с. 124]. На думку багатьох

дослідників біржовий ринок має миттєву реакцію на політичні, економічні та соціальні події в країні [5; 6; 7].

В Україні всі товарні біржі залишаються інвестиційно непривабливими. Оскільки вони не забезпечені сучасною матеріально-технічною базою, відсутня можливість ведення електронної біржової торгівлі, клірингу. Статистичні дані свідчать про те, що з 500 товарних бірж, практично тільки п'ять здійснює регулярні біржові торги. Саме цей факт негативно впливає на рівень експорту аграрної продукції. Зокрема йдеться про виробництво та експорт таких сільськогосподарських культур, як продовольчої і фуражної пшениці, кукурудзи, ячменю, соняшнику і сої.

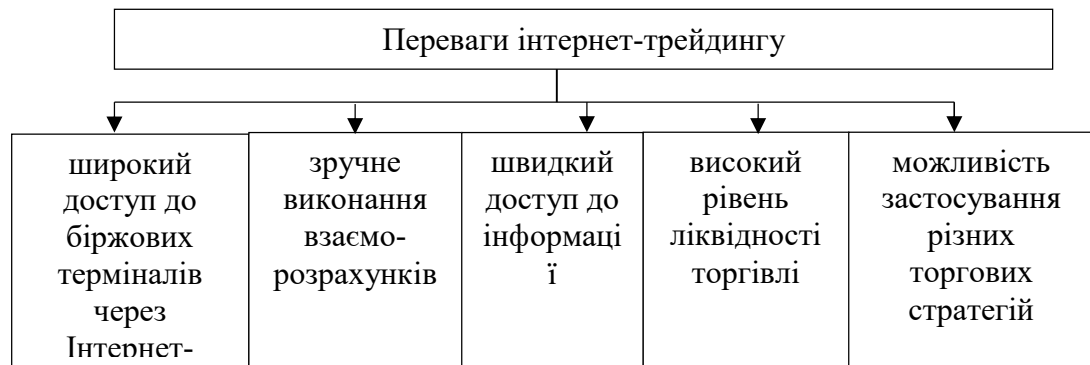
До найбільших товарних бірж, що функціонують в Україні належать:

- Українська універсальна товарна біржа (УУТБ) зареєстрована 14 лютого 1991 р. [8];
- Українська універсальна біржа (УУБ) заснована 18 листопада 1997 р. і має 8 філій та 1 представництво у Дніпропетровському, Запорізькому, Київському, Одеському, Полтавському, Сумському, Харківському, Херсонському регіонах [9];
- Універсальна товарно-сировинна біржа України (УТСБ) заснована у липні 2002 р. [10];
- Українська аграрна біржа (УАБ) заснована у 2005 р. та являється єдиною вітчизняною товарною біржею держаної форми власності [11].

Кожна з цих бірж здійснює укладання біржових угод за правилами, встановленими у відповідності до світових стандартів.

Варто відмітити, що ще одним негативним фактом є те, що кожен учасник аграрного ринку самостійно намагається сформулювати ринкову ціну. Звичайно, що у такому випадку учасники проводять торги. Проте під час торгів за один й той самий актив, можна отримати різну ціну.

Одним із ефективних механізмів удосконалення вже існуючих зв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками і споживачами, який сприяє зниженню трансакційних витрат вважається електронна торгівля. Тому необхідні такі напрями: технічна модернізація, структурна перебудова, зокрема створення універсальної електронної торгової системи, застосування надсучасних біржових технологій (технології інтернет-трейдингу). Переваги інтернет-трейдингу (електронна торгівля) показано на рисунку [12].

Переваги інтернет-трейдингу (електронна торгівля)

Джерело: систематизовано автором

Схема функціонуючої системи сучасного електронного біржового трейдингу включає такі компоненти:

- центральну біржову систему (введення всієї інформації ринку та виконання наказів трейдерів);
- лінію зв'язку з центральною біржею;
- робочу станцію членів біржі – трейдера (отримання інформації, ввід наказів з купівлі-продажу біржових контрактів).

Висновки. Таким чином, характеристика ознак біржових товарів включає: великий обсяг (біржові товари, товари масового виробництва); стандартизацію (низка вимог (біржовий стандарт) пред'явлених до біржового товару); взаємозамінність (угоди сучасних бірж можливі тільки за умови ідентичності товару за величиною партії (чи лоту) (ваги, розміру), властивостями, зовнішнім виглядом, складом, якістю упаковки, маркуванням, тощо); вільне ціноутворення (процес формування і встановлення затвердження (фіксація) рівня *ціни*); велика кількість товаровиробників і споживачів.

До основних структурних елементів біржового ринку варто віднести: інформаційно-правову базу (закони, постанови, біржові котирування, статистична інформація, інші законодавчі нормативи); біржовий ринок із його учасниками (інвестори, хеджери, арбітражери, спекулянти), видами контрактів або угод; біржову інфраструктуру (товарні біржі (організація і проведення біржових торгів деривативами), клірингові палати (фінансовий інститут, який забезпечує розрахунково-клірингові послуги для основних учасників даного ринку), біржові ліцензовані склади (зберігання і трансферт товарних потоків), фінансові посередники, брокерські контори.

Запропоновано застосування електронної торгівлі як ефективного механізму удосконалення вже існуючих зв'язків між сільськогосподарськими товаровиробниками і споживачами, який сприятиме зниженню трансакційних витрат. До напрямів вдосконалення варто віднести: технічну модернізацію, структурну перебудову, зокрема створення універсальної електронної торгової системи, застосування надсучасних біржових технологій (технології інтернет-трейдингу).

Перспективним напрямом подальших досліджень стане процес інформаційного забезпечення управління ціноутворенням біржових товарів.

Бібліографічний список.

1. Про ціни і ціноутворення: Закон України зі змінами від 19.10.2017. № 2168-VIII. ВВР. 2018. № 5. Ст. 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17> (дата звернення 10.09.2019 р.).

2. Збарський В.К. Біржі і біржова діяльність: їх роль та призначення в становленні ринкової економіки: [курс лекцій для системи післядип. навч. сільськогосп. кадрів]. Київ, 1998. URL: <http://works.tarefer.ru/11/100005/index.html> (дата звернення 10.09.2019 р.).

3. Слободяник А.М. Актуальність біржового ринку: український аспект. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 19. С. 107–112.

4. Самофалов П.П. Загальні аспекти розвитку біржової діяльності в Україні. Держава та регіони. Серія «Економіка і підприємництво». 2014. № 6. С. 122–126.

5. Стасіневич С.А. Ціноутворення на біржовому ринку: навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2015. 111 с.

6. Солодкий М.О. Проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку в Україні. Ефективна економіка. 2017. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5814> (дата звернення 10.09.2019 р.).

7. Яворська В.О., Солодкий М.О. Світовий біржовий ринок: сучасний стан та тенденції розвитку. Агросвіт. 2013. № 13. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2013/9.pdf (дата звернення 11.09.2019 р.).

8. Українська універсальна товарна біржа. URL: <http://torgi.fg.gov.ua/services/ukra-nska-un-versalna-tovarna-b-rzha/> (дата звернення 09.09.2019 р.).

9. Українська універсальна біржа. URL: <https://www.uub.com.ua/pro-birzhu/struktura-birzhi/viddil-koordinatsii-ta-rozvytku/>
10. Універсальна товарно-сировинна біржа України. URL: http://www.utsb.kiev.ua/ukr/zahalna_informatsiya
11. Українська аграрна біржа. URL: <https://agrex.gov.ua/>
12. Що таке інтернет-трейдинг. URL: <http://cikavosti.com/shho-takeinternet-treying/>
13. Мацкевич Я.М. Роль біржової діяльності у розвитку інфраструктури регіональної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 6. С. 177–182.

В.П. Кустов. Теоретико-практичні підходи до управління торгівлею біржовими товарами. В статті приведена характеристика признаков биржевых товаров. Обобщены основные структурные элементы биржевого рынка. Определены проблемные вопросы, связанные с позицией государственной политики: нечеткое структурирование этих рынков на текущий и срочный; слабая нормативно-законодательная поддержка действующих агропромышленных бирж и их согласованной деятельности с отраслевыми министерствами и как результат создания собственных ведомственных бирж; отсутствие в аграрно-сырьевом рынке таких инфраструктурных объектов как элеваторов, хранилищ, логистических распределительных центров. Предложено применение электронной торговли как эффективного механизма совершенствования уже существующих связей между сельскохозяйственными товаропроизводителями и потребителями, который будет способствовать снижению транзакционных издержек. Предложены следующие направления совершенствования: техническая модернизация, структурная перестройка, в частности создание универсальной электронной торговой системы, применение самых современных биржевых технологий (технологии интернет-трейдинга).

Ключевые слова: біржа, біржевые товары, рынок, сельскохозяйственная продукция, торговля, управление, цена, ценообразование.

V.P. Kustov. Theoretical and practical approaches to management of exchange commodities trading. The current state of the domestic exchange

market of agricultural products has been investigated. The characteristic features of exchange goods are described: a large volume (exchange goods, mass-produced goods); standardization (a series of requirements (exchange standard) imposed on the exchange goods); interchangeability (agreements of modern exchange houses are possible only if the goods are identical in lot size (or lot)(weight, size), properties, appearance, composition, quality of packaging, marking etc.); free pricing (the process of formation and establishment, approval (fixation) of the price level); a large number of producers and consumers. The basic structural elements of the exchange market have been summarized: the information and legal base (laws, regulations, exchange quotes, statistical information, other legal regulations); the exchange market with its participants, types of contracts (investors, hedgers, arbitragers, speculators); exchange infrastructure (commodity exchanges (organization and conduct of exchange trading in derivatives), clearing houses (a financial institute that provides settlement and clearing services for the main participants of this market), exchange licensed warehouses (storage and transfer of commodity flows), financial intermediaries, brokerage offices. Problematic issues related to the position of state policy have been identified: fuzzy structuring of these markets for the current and the term; weak legislative and regulatory support for existing agro-industrial exchanges and their coordinated activities with the line ministries and as a result of the creation of their own departmental exchanges, the absence of such infrastructure facilities as elevators, warehouses, logistical distribution centers in the agricultural raw material market.

The use of electronic trading is proposed as an effective mechanism for improving existing links between agricultural producers and consumers, which will help reduce transaction costs. The following areas of improvement have been proposed: technical modernization, structural changes, in particular creation of universal electronic trading system, application of state-of-the-art stock exchange technologies (Internet trading technologies).

Keywords: exchange house, exchange goods, market, agricultural products, trade, management, price, pricing.

Стаття надійшла до редакції: 22.09.2019 р.